

vert, quan li preguntava: «¿veu aquell clap de pins negres?», responia: «no l'abedrio» (1957); el de Cabdella, encara l'abedrio i, després, no l'arribo a abidrià, el de Rialb no l'abedriarém 'no l'afiguarem' (un barrenc que volia ensenyar-me); i així ho han fet constar els col·lectors de la comarca: *avidriar* Violant, a Sarroca de Bellera (*La Vida Pastoral al Pallars Sobirà*), «divisar, ver» Pol a la Vall d'Àneu (p. 10). I el mateix cast. *divisar* ¿no havia estat també primer una operació de la intel·ligència, freqüentatiu de *dividere* amb el valor de discernir, practicar una distinció?

Aqueixos paral·lels assenten ja de manera sòlida la identificació d'*aubirar*, *alb-*, 'veure al lluny' amb el descendent d'ARBITRARI més conegut. D'altra banda tinguem present que, no per ser menys conegut, és menys cert que el doble vessant semàntic hi era ja, en llatí, des dels orígens. Benveniste, en *Le Vocabulaire des Inst. Indo-européennes* II, 121, ha demostrat, amb gran pertinència de proves que el sentit més antic d'ARBITRARI va ser pròpiament 'veure sense ser vist', en què apareix encara de vegades en Plaute (*Aulul.*, 607), i que el seu primitiu ARBITER fou originàriament un 'testimoni que ha vist sense ser vist ni invitat a veure': no l'hi invitaven ni menys l'hi forçava cap interès, jutjava segons els fets que ell mateix havia vist amb els ulls —o amb la intel·ligència— pel seu compte, i així podia dar una decisió espontània i no legalista però amigable per a tots; és clar que això també conduïa a l'abstracte *arbitrium* en les accs. també antigues, més divulgades, «décision de l'affaire entière», «pouvoir souverain d'apprécier». Hi coincideix Ernout en el *Dict. Étym.*: «arbitror, -aris, observer, épier, être témoin de», com es veu pel passatge plautí que cita (*Mercator* 1005) on els dialogants s'exhorten a entrar en un lloc discret (*camus intro*) per evitar «arbitri ut sint qui praetereant per vias», d'on conclou que el sentit propi i primitiu d'*arbitr* (amb *ar-* variant dialectal de *ad-* 'arran o en presència de') degué ser «témoin qui par son arrivée assiste à quelque chose». El sentit visual del cat.-oc. hi fou, doncs, amb intensitat i matisos diferents segons els llocs i èpoques, al costat de l'estimatiu, des dels orígens.

Restava l'aspecte fonètic, que en gros no pot causar cap escrúpol, ni n'ha causat, ni podia causar-ne per poc que es recordés que -TR- entre vocals passa a una simple -r- en català i a -r- en llengua d'oc, que darrere una altra *i* hi confonia el seu element vocàlic. Aquest aspecte no pot, doncs, somoure gens, ni als ulls de ningú, la certitud de l'etimologia. Ni n'hauríem de parlar si no ens adreçéssim també als qui filen prim en aquestes coses. En l'article recollit a *Lleures i C.* (183-188) sobre -TR- en català, vaig establir la norma general que la -T- d'aquest grup —si no s'hi ha perdut una vocal entremig PRESBYTĒRUM > *prevere*— es prolonga normalment en -dr- en la nostra llengua, i que les excepcions més o menys aparents, amb caiguda total (*pare-mare-frare, rere, Pere*, cat. ant. *pera* 'pedra') es poden explicar amb raons diverses i especials; per a *albirar* pensava llavors (1953) en un vell

occitanisme (p. 188), després m'he convençut que això en tot cas no és gens evident, donada la història, riquesa i popularitat constant que presenta el mot en la nostra llengua. D'altra banda, no és aquest l'únic detall fonètic que entrebanca: essent breu la I d'ARBITRARE (i ARBITER, ARBITRIUM) hauria hagut de passar en romànic a *e*, evolució que no es constata enlloc en l'una ni l'altra llengua; és versemblant que els dos detalls anòmals siguin solidaris.

I poden haver-hi concorregut diverses causes. D'una banda és versemblant que una sigui la influència del verb sinònim, i de terminació i àrea comunes, *consirar* CONSIDERARE, on la I és llarga i la *i* era d'esperar: acció recíproca entre els dos mots, car ací es podia esperar en català *consuirar*, *consuirós* = *consirós* —forma que verament existeix en Lull (i altres cites en la n. 5 de l'article)— però que va quedar en minoria i aviat s'eliminà: podem creure que a causa del -TR- d'ARBITRARI, sense vocal entremig, també sorgí d'hora un *CONSIRDARE en bona part del territori, i en aquest cas el pas a -r- és normal fins en català (d'on simple -r- quan ja precedia *i*): *caire* QUADRUM, *cadira* < *cadieira* CATHEDRA. D'altra banda el cas de *vidre* VITRĒUM (cast. *vidrio*)² ens mostra que en ARBITRIUM ja era d'esperar que, per metafonia, la *i* restés tancada com a *i* romànica, cat. ant. i oc. *albre* (-*iri*);³ no està pas descartat que l'ordre del grup complex consonàntic (tal com en CAPREOLUS > *cabirol*, CONFLUENTES > *consolens*) determinés ací l'aparició d'un *ALBITIRU, i llavors la pèrdua de la -R- ja esdevindria normal; però potser és més versemblant que havent passat ARBITRIU primer a *albiidru*, transposant-se la semivocal, la -d-, ja dèbil de per si, i enclaxada entremig dels sons consonàntics *i* i *r*, s'eliminés del tot.

Ara bé, que hi havia tendència a propagar la I de l'abstracte ARBITRIUM als altres membres de la família, en tenim una munició de proves: castellà antic *albedriar* 'resoldre lliurement' (GDiego, *Contr.*, 25), sic. *albitriari*, port. *albidrar*; en inventaris aragonesos molt antics trobem p. ex. «dozientos potes de tierra *alvidriados* en cient sueldos» (a. 1373, BRAE IV, 348),⁴ i ja hem vist més amunt exemples del parlarès *albedriar*, *abi-*, a balquena. Més, tenim moltes proves d'aquesta intercalació de vocal entre T i R, ja en el llatí vulgar i tardà, notats gràficament en una forma només aproximada: «*arbitrium*: arbitrium» en diverses glosses ben antigues (CGL II, 567.37; VI, 90), en no sé quantes Notes Tironianes (Pirson, *KJRPb.* VII, i, 62), en un epigrama de l'*Anthologia Latina* i en altres fonts de la baixa Antiguitat (Heraeus, ALLG XII, 90; Georges, *Lat. Wortformen*), sense comptar testimonis ja netament medievals que recollí Du Cange. I si M-L. posava com a base de la família (núm. 604, almenys en la 1.ª ed. del REW) un ARBITRIARE, no és pas gens segur que no ho fes pensant en aquestes coses, i no pas per una mera distracció (com cregué Moll, AORBB I, 196).

DERIV.: *Albir* [-ire, S. XIII, supra; *albir* rima en -ir ja en Turmeda, 1398]. *Albiració* [Llull]. *Albira-*